

Literaturgintzaren arazorik larriena

Izenburua apokaliptikoa bada ere, integratu (eta integris-
mo) gehiegi dagoen garaian osasuntsua izan daiteke ara-
zoei artez egitea. Zein da, egun, euskal literaturgintzaren
arazorik larriena? Aditu gehienak bat datoz esatean euskal
literaturgintza osasuntsu dagoela azken urteetan. Inoiz
baino idazle gehiagok argitaratzen du; argitaratzen diren
liburuetatik askotxo kalitatezkoak dira; genero ia guztiak
jorratzen dira —ezberdintasunak nabarmenak badira
ere—; aspaldian hasitakoak idazteari jarraitzen zaizkio eta
belaunaldi berriak sortzen ari dira apurka-apurka; izan
ere, gure historian lehenengoz belaunaldien arteko trans-
misioa gauzatzen ari da literaturgintzan.

Beraz, zein da arazo larriena? Bezero falta. Ezbairik
gabe. Asko idatzi eta ongi idatzi, baina norentzat idatzi?
Nork irakurri? Gaia ez da berria eta aspaldidanikoak dira
irakurzaletasuna bultzatzeko buruturiko ekimenak, pribatu
zein instituzionalak. Baina arazoa areagotu egiten da
garaiotan, ez datozelako bat gero eta sendoagoa den libu-
rugintzaren industria, eta industria horrek ezinbestekoa
duen merkatua. Hau da, lantegiaren produkzioa gorantz
doa, eta merkatuaren eskaera ez da proportzio berean han-
ditzen, Durangoko datuak gorabehera. Eta Durango, esan
dezagun, espejismoa da urtearen basamortuan barrena.

Irakurzaletasuna arazo

Irakurzaletasunaren kontua, bestalde, gori-gori dago ga-
rai honetan: irakasleek urterako programazioa egin berri
dute, eta argialetxeak industri-makinaria Durangora be-
gira koipezten ari dira.

Uda aurretik, Ana Urkizak prentsa-artikulu batean
kolokan jartzen zuen testuen egokitasuna. Euskal literatu-

raren *esportazioaz* ari zela-eta, eta euskarazko liburuek kanpora ateratzeko duten zailtasuna ikusirik, ondorengo proposamena egiten zuen: merkatuaren azterketa egin, merkatuak zer nahi duen ikusi eta hura eskaini, enpresa munduan egiten den ildoari jarraituz.

Pentsa dezagun orain kanpo merkatuak egiten zuen proposamen bera, barne merkatuan ere aplikatzen dugula, irakurzaletasuna bultzatzeko asmoz. Kontsumo arineko liburuak soilik (edo bereziki) plazaratuko genituzke, bestelakoan kaltetan.

Ni neu ez nator bat ez produkzioa ezta argialetxeen politika merkatuari begira soilik (edo bereziki) antolatzearekin, baina badakit zer-nolako buruhaustea izaten dituzten urtero irakasleek, batez ere ikasturtea hasiberria den garai honetan, ikasleei irakurraraziko dizkieten liburuak aukeratzeko unean. Gustukoak izan behar dituzte, kalitatezkoak, gaurkotasunaren erakusgarri eta, ahalik, idazle errekonozituenean lanak jaso. Zaila izaten da muga non jarriko den erabakitzea. Noraino begiratu ikasleen gustuari edo, ostera, noraino estutu haien nahia. Onuragarria edo kaltegarria den inposatzea, norberaren ustez ezinbestez irakurri behar diren liburuak ikasleen nahiekin bat ez datozenean.

Eztabaida zaharra da, zaharberritua egunotan. Arin irakurtzekoa den guztia txarra al da, halabeharrez? Kalitatezkoak astuna behar du izan beti? Begi bistakoa da liburu asko irakurtzeak direla eta kalitate handia dutela, hizkuntza guztietan. Baina egia da, bestalde, proposamen estetiko eta literario berriek nolabaiteko esfortzua eskatzen diotela irakurleari, eta zilegia da idazleak esfortzu hori eskatzea berritasuna bereganatu nahi duenari. Eta agian liburu hauek, ustez zailagoak diren hauek, irakurzaletasun sendoagoa ereingo dute irakurlearengan. Nork jakin.

Arazoaren ondorioak

Gutxi irakurtzeak ondorioak dakartza, lehenik eta behin irakaskuntzan. Irakasleek askotan ezin dute testurik ego-

kiena gomendatu (inposatu) azken hamabost urtean argitaratu diren liburu guztietatik dozena erdia baino ez dutelako irakurri (Durangon urte roplazaratzen den *best seller*-a salbu). Oraindik *Zeryatik panpox* eta *Hamaseigarrenean aidanez* irakurrarazi egiten diete ikasleei (idazleen amorrurako, hauek ikusten baitute geroko lanak ez direla lehenak bezainbestemugitzen, hobeak izan arren), eta ez dakite beren ikasleen kezkak islatzen dituzten liburu askotxo egon badagoela salgai, eta horietariko batzuk onak direla gainera.

Itzulpengintzan ere gutxi irakurtzearen ondorio latza ikusten dugu. Juan Garziak berriki argitaratu duen artikululu batean dioenez, eskarmentua garrantzi handikoa da itzultzailegaitzat. Itzultzaile aritutakoak behar direla dio, ez horrenbeste itzulpengintzan aritutakoak, bizipenetan eskarmentu handiagoa dutenak baizik. Horregatik hobesten du itzultzailegaiak itzulpen-eskoletara biltzea, ikasketara arautuen kaltetan, «ez hainbestean aurretik karrera bat egin izana abantaila, karrera egiteko bost urteak pasatu izana baizik».

Eta irakurzaletasunaren arazoarekin lot dezakegu itzultzaileen trebetasun eza. Garziak dioenez,

bost urteok, izan ere, pertsonalki apur bat heltzeko aukera emateaz gainera —eta, bide batez, zaletasunak finkatzeko edo gezurtatzeko, klasikoak irakurtzeko eta idazketa-aprobaren bat egiteko itzultzen hasi aurretik—, lagundu egiten zuten, halakorik guztiz bermatzen ez zuten arren, noski, behiala *kultura jenerala* esaten zitzaion hura osatuz joateko.

Ondorioa da, «nor fidatuko da zer itzultzen duen ez dakien itzultzaileaz?». Kultura orokor falta sumatzen du itzultzaile gero eta profesionalago baino gutxiago trebatuak diren itzultzaile berriengan. Eta kultura-iturri bat (bat, ez bakarra) liburuak dira.

Arazoaren ondoriorik larriena

Beraz, zer egin jendeak irakur dezan? Nola bultzatu irakurzaletasuna? Galdera hau plazaratzea ona da. Ona da

agintariek, editoreek, irakasleek eta kultur gaiekiko ardura duten agente sozialek ere galdera honi erantzunak ematen ahalegintzea.

Arazoa da, idazleari ere galdera bera egin eta honek erantzunak ematera behartzen denean. Areago, arazoa da idazlea soluziobideak bilatzeko tenorean jartzen denean eta, horren kariaz, bere obran ere nolabaiteko neurriak hartu behar dituela sinestarazten zaionean. Eta ez. Nire ustez idazleari galdetzen zaionean «*zer egin daiteke irakurzaletasuna bultzatzeko?*», erantzun egokia izan beharko litzateke: «*ez dakit, ez dit axola eta ez da nire ardura*». Ezin baitu permititu irakurzaletasunaren gorabeherak beraren produkzio literarioan eragin zuzen eta inposatzailea izan dezan, kontsumo-testuak egiteko alegia. Merkatuaren araberatik aldatuko du bere lana? Eta merkatuaren abiadura berean?

Ez da idazlearen ardura bere lana irakurria izan dadin. Bere ardura da beraren buruari fidela izatea, beraren proiektu literarioaz koherentea izatea eta literaturgintzarekin konpromisoa hartzea, hau da, ez ematea lan literariotzat, berak bere baitan baldin badaki lan hori erredakzio-ariketa hutsa baino ez dela, inolako balio literariorik ez daukala alegia.

Literatura hizki handiz idatzi nahi duten idazleez ari naiz, jakina. Baina dibertsitate garai honetan denetarik dago, Literatura egin nahi duten idazleak, eta liburuak egiten dituztenak. Dena da beharrezkoa.

Literatura erotikoaren gorakada

Viagra-en beharrik gabe, gorantz doaz erotismoaz diharduten liburu eta aldizkariak, bai eta gaiaren inguruan produkzio mardula garatzen ari diren idazleak ere. Inori etiketarik jarri nahi izan gabe, eta argi utzirik literatura erotikoa baino, idazle askoren kasuan esan beharko genukeela osagai erotikoa duen literatura egiten dutela, kontua da gero eta liburu eta autore gehiago plazaratu dela azken urteetan erotismoaren inguruan.

Juan Martin Elexpuru (eta Txalapartan berak zuzentzen duen *Literotura* atala), Carlos Santisteban, Vicent Gil de Paules, Xabier Etxaniz Rojo, Jasone Osoro, Aitor Arana, Juan Karlos Merino, Paddy Rekalde, Basauriko Euskarabilaren liburu kolektiboak, eta bi aldizkari sendo, *Ostia* eta *Putz*.

Zuetariko batzuek gogoratuko duzue nolako morboa sortu zen Joxean Sagastizabalek *Solasean* liburuarekin Café Iruña Saria irabazi zuenean. Elizgizon ugarik osaturiko epaimahai batek saria eman zionean, kazetarien galdera maltzurrek adierazi zuten ez-ohikotzat jotzen zela liburuaren gaia. Liburua erotikoa zen, bai, baina erotismo inozoa zuen, guztiz.

Urte gutxi batzuk geroago *Falo zantarra* liburuaren egileak nahiago izan zuen anonimatoan mantentzea bere izena, eta liburua promozionatzeko egin zitzaion elkarrizketan, aurpegia farola baten atzean ezkutatu zuen, liburu hark eragina-edo eduki baitzezakeen bere lanpostuan (garai hartan jendaurrean agertzen zen kazetari ezaguna).

Zorionez, egoera normalduz doa eta gero eta ugaria-goak dira sexualitatea (sexualitate mota ugariak bestalde) agerian jartzen duten idazleak, gizon zein emakume, euskal letrak aberastuz eta garai bateko monokromia —sotaren eraginez, beltz kolorekoa— ostadar bihurtuz.

Literatur aldizkarien funtzioa

Aurreko atalean literatur aldizkariak aipatu ditugula aprobeztatuz, *Putz* aldizkariaren egileek beren azken alearen aurkezpenean egin zuten hausnarketa aipatu nahi nuke orain. Kexu ziren, batetik, hedabideek emandako oihartzun eskasagatik, baina kexu ziren, batez ere, garai bateko literatur aldizkariak goratzen diren bitartean, *intelligentsia*-ren sehaska eta kabia zirelakoan, gaur egungo aldizkariak enoratu egiten direlako eta, areago, kolokan jartzen delako ea egiatan literatur aldizkaririk existitzen den ala ez ote diren, soilik, lau gaztetxoren irtenaldi zoro eta irreberenteak.

Eta arrazoi dira kexu izatean zeren ematen baitu, amnesia jota, ez dela gogoratzen nolako efektu handia izan zuten garai bateko artikulu eta irudiak orduko gizartean. Txomin Peillen eta Jon Mirandek *Igela*-n idatzi zituzten artikulu korrosiboak, Susakideen biluzte osoaren argazkia aldizkarian argitaratuta, Susak Pio Barojari egindako trufazko erreferentziak Atxagari eskaini zion ale monografiakoan, *Oh Euzkadi*-ren antiklerikalismoa, Mikel Antza eta Josu Landaren eskutik (uste dut) antzestu zen Jesukristoren felazioa, Maria Magdalenak egina, edo *Korrok*, *Pamiela* eta *Ttu-ttua*-k zuten tonu lotsagabea.

Ostiela-n eta *Putz*-en antzera. Zakil tenteak, titi handiak, giro antiklerikala, masturbazioaren aldeko komunikatuak, euskal *establishment* literarioa kuestionatzen duten artikuluak... baina fotokopietan eta zuri-beltzez izan ordez, orain inprentan, couché paperaz eta koloretan.

Putz-ekoek, bestalde, beste gai bat jarri dute mahai gainean, oso interesgarria nire irudiko. Haiek ukatu egiten dute literatur aldizkariak probalekuak direnik. Ukatu egiten dute tranpolin-funtzio soila, eta ernegatu egiten dira sumatzen dutenean mesprezuzko zenbait aurpegi testuak aldizkari gisa ateratzen dituztenean, liburu formatuan ateraz gero ikusiko ez zituztenak.

Aldizkariari berezko balioa eta funtzioa ezagutzen dizkiote. Defendatzen dute ez dela gazetetasun-pekatuaren emaitza eta, liburuaren funtzioa ukatu gabe, aldizkariari beste bertuteak ikusten dizkiote, hala nola, batere irakurzailea ez den merkatu batera eta adin segmento batera hurbiltzeko erraztasuna, idazle ezezagunei argitaratzeko aukera ematea, eta taldea sortzeko dinamika bultzatzea, liburuak nekez egin ditzakeen gauzak.

Putz-ekoen mezua argia da. Aurreiritzi ugari, «ezberdina» baztertzeko joera eta moralina gehiegizkoa dagoela diote. Eta, batez ere, memoria historiko eskasa.^o